

б не тільки не ускладненими, але і максимально полегшеними. Доступність є міжнародним стандартом правосуддя.¹

Особливої актуальності ця проблема набуває у зв'язку з ратифікацією Україною Європейської Конвенції про захист прав людини і основних свобод від 4 листопада 1950р., А також визнанням юрисдикції Європейського суду з прав людини з питань тлумачення і застосування Конвенції.

Карнаух Т.М.

*к.ю.н., доцент кафедри галузевих правових наук
Національного університету «Києво-Могилянська академія»*

НОТАРІАТ ЯК ІНСТИТУТ ПРЕВЕНТИВНОГО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Постановка питання нотаріат як правосуддя може здатися некоректною, а можливо і такою, що зазіхає на виняткову компетенцію судових органів по здійсненню правосуддя. Адже згідно ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Однак відразу необхідно зазначити, що в в основу характеристики нотаріату як інституту превентивного правосуддя покладено розуміння нотаріату як органу, покликаного не здійснювати судові функції, а сприяти досягненню завдань правосуддя і попереджувати виникнення судових спорів.

Аналогічним є позиціонування нотаріату та його ролі в європейському співтоваристві. Як зазначено в Резолюції А3 0422/93 Європейського парламенту «Про положення і організацію нотаріату в 12 державах - членах Співтовариства», нотаріус виконує функцію попереджувального правосуддя, дозволяючи не доводити справу до суду, шляхом усунення або зниження вірогідності виникнення спорів; нотаріус відіграє роль неупередженого радника сторін [1].

¹ Тимченко Г.П. Способи та процесуальні форми захисту цивільних прав: Дис... канд. наук: 12.00.03

В цілому система вітчизняного нотаріату відноситься до одного з двох основних типів нотаріату у світі - латинського. Україна входить до Міжнародного союзу латинського нотаріату (утворений 2 жовтня 1948 р. в Аргентині), основоположними принципами якого, зокрема, є наступні:

1) принципи, що стосуються ролі і основного призначення нотаріуса:

- нотаріус діє від імені держави, але підкоряється тільки закону;

- функція служіння державі, яке нотаріус здійснює незалежним чином, не входячи в ієрархію державних службовців. На даний час в Україні подолано закладену за радянських часів монополію державного нотаріату і створено потужну систему приватного нотаріату. Однак ще попереду шлях до створення «єдиного», «вільного» нотаріату з самоврядною професійною організацією - нотаріальною палатою. Згідно Концепції реформування органів нотаріату в Україні, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 24.12.2010р. № 3290/5, остаточне реформування має бути завершено через 5 років [2];

2) принципи, що стосуються основних функцій нотаріуса:

- нотаріус забезпечує неупереджену кваліфіковану юридичну допомогу, законність, рівну справедливість і публічну достовірність приватних актів;

- як радник нотаріус виявляє справжню волю осіб, що звернулись до нього, і відображає її в юридичному акті;

- акти нотаріуса мають особливу доказову, а часто і виконавчу силу;

- діяльність нотаріуса знаходиться у сфері безспірної юрисдикції, при цьому сприяючи попередженню суперечок і конфліктів.

У системі латинського нотаріату нотаріус, з одного боку, виступає як незалежний представник держави, наділений повноваженнями від імені держави здійснювати нотаріальні дії, а з іншого боку, несе особисту відповідальність за здійснення нотаріальних дій, діючи як представник «вільної» професії. Незалежність нотаріуса і ви-

конання ним завдань саме публічної влади забезпечує надання угодам сторін «публічної форми» і «публічної довіри».

Необхідно зазначити, що Україна завжди визнавала себе послідовницею романо-германської правової системи, для якої властиве існування двох систем захисту прав учасників правових відносин: системи судового захисту і системи превентивного (попереджувального) правосуддя. Разом з тим, можна констатувати, що багато норм чинного законодавства, прийнятих останнім часом, певною мірою орієнтовані на принципи англосаксонського права, яке відводить дещо перебільшену роль судовому захисту, інколи на шкоду іншим, не менш ефективним формам захисту. Судовий захист це спосіб відновлення вже порушених прав. Однак, чи не краще передбачити та стимулювати розвиток механізмів, за допомогою яких порушення прав зводилися б до мінімуму? А ці механізми і складають інститут превентивного правосуддя.

Спеціалістами справедливо відзначається різна економічна ефективність і вартість різних систем нотаріату і в цілому юридичної інфраструктури для країн системи романо-германського і загального права. Так, результати проведених досліджень показали, що витрати в англосаксонській правовій системі, зокрема, в США, на утримання судів, зважаючи на нерозвиненість системи нотаріату, перевищують такі ж витрати в континентальних європейських правових системах приблизно в 3 - 7 разів [3].

Загальноновизнано, що при зверненні до нотаріусів забезпечується захист прав осіб, чим попереджається необхідність у судовому захисту. Далеко не завжди правосуддя є доступним в силу різних факторів: завантаженість судів, тривалість судових процедур, високі розміри судових витрат, гонорарів по оплаті юридичної допомоги адвокатів тощо. Не будучи суддею, який відновлює правовий порядок, порушений конфліктами між тими чи іншими суб'єктами права, нотаріус попереджає спори своїми розумними порадами, складаючи угоди у відповідності з вимогами закону, забезпечуючи безпеку суспільних відносин.

Превентивна роль нотаріального захисту полягає у попередженні порушень права шляхом: вчинення нотаріальних дій; відмови від їх вчинення; роз'яснення сторонам наслідків вчинених дій.

Найбільш поширеними у цивільному обороті нотаріальними діями є посвідчення правочинів, вчинення виконавчих написів на боргових документах, вчинення протестів векселів, засвідчення справжності підписів на документах, вірності копій (фотокопій) документів і виписок з них, вірності перекладу документів, посвідчення фактів, вчинення морських протестів.

Особливу роль відіграють нотаріальні акти, які мають відносно безспірний характер. Вони полегшують процес доказування, оскільки, по-перше, дозволяють суду виявити справжню волю сторін, а, по-друге, являються менш спростовними, ніж документи у простій письмовій формі. Справедливості заради необхідно відзначити, що чинне процесуальне законодавство України не надає переваги ніяким доказам, проте нотаріальні документи мають певні особливості. Вони об'єктивно викликають довіру в суду, оскільки видані незалежною, компетентною особою, не зацікавленою у результаті спору. І якщо можна заперечувати факти, підтвержені показаннями одних свідків за допомогою показань інших, то зміст більшості нотаріально оформлених документів можна оспорювати лише шляхом пред'явлення відповідного позову, наприклад, про визнання недійсним заповіту, свідоцтва, договору тощо.

Довіра цивільного обороту до нотаріальних документів та дій ґрунтується на двох моментах: по-перше, нотаріус - особа з державними контрольними функціями, а тому сама участь такої особи у складанні документа дає суспільству гарантію проти зловживань; по-друге, нотаріус в межах своїх повноважень спеціаліст, особа компетентна у питаннях права, а значить, документи, складені нотаріусом, є правильними як за своєю формою, так і за суттю.

Таким чином, нотаріат як гілка юстиції за своєю правовою природою тяжіє до судової влади і сприяє досягненню завдань правосуддя. Судова система і нотаріат активно взаємодіють. По-перше, ефективна нотаріальна діяльність виключає необхідність звернення

до суду і порушення судового процесу. По-друге, нотаріальна форма забезпечує доказову силу правам, фактам і документам, що полегшує при необхідності процес розгляду і вирішення цивільних справ у суді, встановлення фактів, що входять у предмет доказування у даній справі. Це дозволяє характеризувати нотаріат як *інститут попереджувального, або превентивного, правосуддя*, покликаною не здійснювати судові функції, а сприяти досягненню завдань правосуддя і запобігати виникненню судових спорів за допомогою попередження порушень цивільних прав та інтересів, забезпечення їх належної реалізації, що і можна назвати превентивним захистом.

Література:

1. Резолюція Європейського парламенту А3 0422/93 «Про положення і організацію нотаріату в 12 державах - членах Співтовариства». Електронний ресурс: <http://mirnot.narod.ru/europarl.html>
2. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Концепції реформування органів нотаріату в Україні» від 24.12.2010р. № 3290/5. Електронний ресурс: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v3290323-10>
3. Основні світові системи нотаріату. Латинський нотаріат. Міжнародний союз латинського нотаріату. Електронний ресурс: <http://www.notariat.vn.ua/notariat/notariat-v-sviti>

Островська Л.А.

*К.Ю.Н., доцент кафедри цивільного процесу
НУ «Одеська юридична академія»*

УЧАСТЬ ПРОКУРОРА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Прокуратура України становить єдину систему, на яку відповідно до Конституції України (ст.121) та Закону України «Про прокуратуру» (ст.ст.5, 36-1) покладаються функції представництва інтересів громадянина або держави в суді.